

ÍNDIX

I.	El caçador caçat.....	7
II.	Un cavaller esquinça la nit.....	19
III.	De la vida i la mort.....	35
IV.	Males coses que he tocadés.....	49
V.	Són les males punyalades.....	71
VI.	Un monstre al Forat del Serpent.....	89
VII.	Temps d'amor.....	105
VIII.	La cabana de l'avenc del Diable.....	123
IX.	Timbals de guerra.....	137
X.	Una escletxa d'esperança.....	153
XI.	L'exèrcit a la gola del llop.....	169
XII.	Males passes que he donades.....	183
XIII.		199
XIV.	La gota que fa vessar el vas.....	213
XV.	Els raïms de l'emperadriu.....	225
XVI.	Niu d'esparvers.....	239
XVII.	“Ara per la despedida, dem-nos les mans”.....	257
	Un manuscrit al forn del raval.....	267

I

EL CAÇADOR CAÇAT

—Talleu-los el cap, de pressa, i porteu les seves closques buides cap a la catapulta —cridà el que semblava el cabdill dels assaltants. Malgrat la barba abundosa que li amagava el rostre, les paraules sabien trobar el seu camí en el bosc pilós. Sonaven altes i fermes, sense cap deix de dubte o de temor.

—Missenyor, potser voldran donar-los sepultura. És l'ús de la guerra que cada bàndol respecti els caiguts del contrari —intentà reblar un sergent, amb més embussos que galons.

—Has vist mai que les guineus enterrin les altres guilles? No; es queden al ras, a l'abast dels voltors i els trencalossos. Els porcs no els fan les exèquies a les botifarres! Que potser l'invasor va trucar a la porta abans de ficar el peu en les nostres terres i endur-se'n els millors alous? Fes com t'he dit, cap de sopes, o la carmanyola que tens per cap anirà a fer companyia als altres decapitats abans que no et puguis gratar els polls! I vosaltres, apresseu-vos, que és tard i vol ploure —rugí el capitost.

Els militarots obeïren a corre-cuita. S'abraonaren sobre els cadàvers que jeien espantats per terra i, espasa en mà, separaren caps i cossos en un Amén. Portaren la macabra càrrega cap a la catapulta i n'ompliren la pala.

—Dispareu!

—Missenyor, és poc cristià...

—Deixa els sermons pels monjos. Dispareu he dit! Ara veurem si les gallines surten o no del galliner!

Un manyoc sangonent de caps i nervis sobrevolà el camp i, passant per damunt de la muralla, anà a estavellar-se contra el pati d'armes del castell. A dins de la fortalesa s'aixecà una cafarnaüm de xiscles i planys. Els assetjats no s'havien refet encara, quan una segona andanada de la funesta municció en-

fosquí novament el cel. Els caps dels que havien trobat prèviament bona mort lluitant a braç trencat en el camp de batalla, s'esbarriaren per damunt dels merlets i els passos de ronda.

Va seguir un silenci tens, la calma armada que precedeix l'espetec del tro. Els assetjats semblaven esperar un senyal, vingués del cel o dels boscos de Mur, però de moment no mossegaven l'esquer. Res a fer. No tenien cap intenció de moure's del niu. El comte Bernat dels Pallars els assetjava des de feia una mitja lluna llarga i volia rendir-los a fam i set, però els moros del castell de Mur no afluixaven. Sabien que el seu fortí era inexpugnable i que d'ençà que havia estat construït, mai cap cristià no hi havia resat un "paternòster" sencer dins del seu recinte emmurallat. El baluard mirava a cerç i l'havien bastit els homes del valí de Lleida per defensar els extrems del califat de les embranzides dels francs. Les parets eren gruixudes com mitja dotzena d'homes, els merlets mossegaven el cel com queixals eriçats i els assetjats semblaven tenir mam i teca per aguantar un parell de llunes llargues sense moure's del cau. Només havien fet un parell de sortides de nit, dies enrere, per cremar les màquines de guerra dels homes del Pallars i alleujar de malsons la consciència d'algun soldat desprevingut. Com a conseqüència d'aquelles dues batusses, els alarbs havien perdut alguns homes, els mateixos als que ara el comte Bernat els hi havia fet tallar el cap. El "quefe" moro sabia massa bé que tot era qüestió de mantenir-se fred i asseure's a esperar que arribessin els reforços de Lleida. Si esperava el suficient a la vora del riu, tard o d'hora el mateix corrent li duria el cos del seu empedreït enemic: ho deien a la terra on naix el sol, un indret ple de pastures, sembla, on es conrea la paciència.

—Allà dins no es belluga ni una ploma, missenyor —es lamentà un dels lloctinents.

—Nom de Déu, quina en deuen dur de cap? —s'interrogà el comte—. Volen que atiem més el foc? Va bé, els ofegarem en el seu fem! Esquartereu-me un parell d'aquests matalots i aspergiu els seus bocins amb la catapulta per tot el pati d'armes. Ara ho veurem, si surten o no surten aquests galifardeus amb sang d'orxata!

—Missenyor... —intentà protestar novament el sergent esdentegat. El comte el tallà amb un esguard glaçador. Els

soldats desenfundaren les destrals i es disposaren a executar la bàrbara ordre. El silenci es podia mossegar amb les dents.

Tot d'una, inesperadament, la porta del castell s'obrí. Enmig d'un gran aldarull de renills i imprecacions, els batents vomitaren una vintena de genets. Duïen barbes esmolades com sabres i l'odi esgarrapat en la negror dels ulls. Prengueren l'exèrcit del Pallars per sorpresa, ja que avançaren mig estadi abans que cap espasa els vingués a l'encontre. Sobtat per aquell insospitat gir dels esdeveniments, el comte Bernat encara es gratava les pampallugues dels ulls i no sabia o no volia donar crèdit a la seva bona sort.

—Pallars amb mi! A l'atac, homes pallaresos! No deixeu ni un titella amb cap! —ordenà finalment amb veu de tro. Els homes del comte Bernat es precipitaren cap a la host enemiga. Tenien els ulls massa fixos en els alfanges dels alarbs i l'oïda massa atenta als comandaments del seu capità, per adonar-se'n que havien caigut en una ratera. Quan les seves espases estaven a una colzada de les llances de la morisma, els boscos del darrere, que s'arraïmaven contra el Montsec, s'alçaren com un silenciós exèrcit i començaren a avançar contra la host cristiana, sense moure fressa. Eren els reforços del valí de Lleida, que havien creuat els passos muntanyencs durant la nit! La tropa pallaresa s'havia quedat atrapada entre l'enclusa i el martell.

Els dos bàndols xocaren l'un contra l'altre amb gran estrèpit d'acer i moixarres, espases contra llances, infants contra cavallers. Els pallaresos seguien concentrats a intentar abonyegar elms, fer caure genets, trencar alfanges, foradar cuirasses, enfonsar cervells, trencar ossos i amputar pernes i braços. La ràbia que els sortia pels ulls i els queixals els cegava. Colpejaven l'aire i rosegaven pols. Els genets àrabs, famosos pel seu art d'ensinistrar els cavalls, es movien amb gran agilitat, trencaven els rengles pallaresos, saltaven ací i allà, esfondraven la línia d'avantguarda i fugien esperitats, es reorganitzaven i tornaven a l'assalt. Els mercenaris del comte Bernat només tenien ulls per ells i no es curaven del bosc silenciós d'avets i boixos que anava creixent darrere seu. A cops de llança i sabre, les forces els anaven abandonant a poc a poc.

Quan l'avetosa es trobà prou prop de l'exèrcit pallarès, el mall colpejà amb força sobrehumana l'enclusa i els esclafà.

En un batre d'ulls, els àrabs que avançaven d'amagat hissaren llurs escuts i alfanges i deixaren caure tota la fullaraca que els cobria per terra. Per l'altre cantó, en formació tancada dibuixant mig arc en punxa, els genets alarbs carregaren llavors a tota velocitat, obligant l'exèrcit cristià a recular i replegar-se contra les espases esmolades de l'avetar. Iniciaren una maniobra de distracció. Un dels genets simulà que se li alzinava el cavall i rodolà per terra. Els guerrers pallaresos se li abraonaren al damunt, intentant estomacar-lo. El rodejaren mitja dotzena d'espases, però l'altre es defensà com un llop, a cops de simitarra i coltellina. Els homes del valí de Lleida, que havien travessat el Montsec, aprofitaren per tancar la tenalla sobre els cristians i els encerclaren perquè no poguessin fugir. El comte Bernat es girà alertat pel rumor d'ausbergs i sabres que venia dels pins. Massa tard, comprengué que havia caigut en una trampa. Es dugué la mà al corn per avisar els seus homes del parany i ordenar-los que es retiressin del camp i es reorganitzessin en un dels marges. Mentre ho feia, deixà el seu flanc dretre a l'abast d'un genet àrab que li venia al damunt amb la força desbocada d'una riera. La mossegada de la fulla li esbatanà carn i ausberg, abans que les seves orelles sentissin el paorós patac de l'espasa contra la cuirassa i el grinyol de la cota de malla que cedia. Amb un gest de dolor intentà endur-se la mà als budells per subjectar-los al ventre, mentre deixava caure espasa i mall. Llavors va saber que es moriria. El genet enemic s'aturà unes passes més enllà i es giravoltà. Ni tan sols sabia a qui havia colpit. Tornà enrere a rematar la feina, però un dels lloctinents del comte havia pres ja el seu cavall per les regnes i el conduïa fora del camp, mentre uns quants cavallers tancaven rengles al seu voltant per protegir-lo.

La cavalcada fou breu i penosa. Ajaçaren el comte sota una alzina, als prats de Collmorter, i el cobriren amb una flasada de roba basta. La seva faç s'havia tornat pàl·lida, d'una pal·lidesa verdosa i somorta. No hi havia res a fer. Cap cirurgia del món conegut sabia el remei per a curar ferides tan greus. L'ineluctable final que s'acostava a passes de gegant estava escrit en els rostres consirosos i dolorits dels seus vassalls. Als peus del castell, el remor de la batalla s'havia apagat. L'exèrcit moro s'havia tancat a Mur i els soldats del comte que no

s'havien aplegat en cercle al voltant del seu senyor moribund, pernejaven, cames ajudeu-me, cap a les guàrdies de Cellers i Santa Maria del Temple, empaitats pels corsers àrabs que de tant en tant n'esclafaven algun sota els ungles.

—No vull gemecs de meuca ni plors de paridora —rugí amb un gest de dolor el comte—. Guardeu les llàgrimes pels qui deixen vídua i orfes —protestà—. Vi; doneu-me un glop de vi!

—Missenyor, en el vostre estat no sé si... —protestà un sergent.

—El meu estat? Què potser penses que m'escurçarà la vida, el vi, en el meu estat? Atanseau-me una bóta de vi, he dit, si no voleu que encara m'alci i faci que algú se m'avanci al clot!

Els soldats feren com ordenava el seu senyor. El comte intentà beure un parell de titius però el vi se li nuà a la gola. S'estremí i es recargolà de dolor.

—Arcalís ...rclísss... —parlà llavors amb un fil de veu. La vida se li escapava per moments. L'al·ludit hagué d'inclinar-se damunt del moribund i ficar l'orella sobre la seva boca per poder sentir el que deia—. ...gvlgueu xxx ntnnere... (cavalqueu ara mateix cap a Montnere) —remuguejà en les darreres raneres—. ...sseu mgrmà'rtau, malparit hort... (Avisau al meu germà Artau d'aquesta malparida mort). ...rrivi salvi lentsia nnneu; poneu mllvida... (Feu que arribi sa i estalvi a València d'Àneu. En responeu amb la vida). ...Sontes bitlles que cuegen al femer..., (Són moltes les guilles que cobegen el galliner!) —afegí.

L'altre s'alçà aclaparat i sorrut. Es tragué l'elm i es gratà les paparres fet un embolic. Feia cara de no haver entès un mot.

—Paga la pena que aviseu el seu germà Artau, el fill petit del comte Guillem, que ara es troba sota la custòdia dels monjos benets a l'asceteri de Santa Maria de Montnere. Ja cal que us afanyeu. No us atureu per res del món i si heu d'esgarrapar hores a la nit, Arcalís, feu-ho! —ordenà una veu al seu costat, traient-lo de l'aclaparament. Era la veu d'algú acostumat a manar i poc habituat a ésser contradit. Algú versat en l'art d'interpretar les ordres del seu senyor.

—Com vós digueu, vescomte. Surto ara mateix —respongué el cavaller d'Arcalís, amb un cop al pit. Es persignà per acomiadar-se del seu senyor i abans que les llàgrimes el traïssin, la pols del seu cavall ja aixecava un núvol en el camí de Tresp.

—I vós, Altron, aneu a cercar un capellà —ordenà impassible el vescomte Llobet, senyor de Vilamur, els avantpassats del qual havien ostentat la lloctinència del comtat del Pallars durant tantes generacions que ni les arrels d'una alzina podrien recordar-ho—. Que es doni pressa o arribarà a misses dites!

El sol començava a relliscar cap a la Ribagorça. De la ferida oberta del noble en sortien humors i dolor que pudien a excrements. El grapat d'homes que l'acompanyaven projectaven les seves ombres, allargades com avets, damunt del cos moribund. El mossèn no va arribar mai. Abans del vespre, en Bernat ja havia mort. Soltadament, sense saber-ho i a punta d'espasa, com succeeixen sempre aquestes coses, per la ferida d'on fugia la vida d'en Bernat, treia el nas la meua edat adulta.

* * *

Els nostres vassalls són gent de camp. De llegir i escriure no en saben més que un cavaller de cantar misses benetes o de pintar arabescs amb un pinzell. Això sí, són ànimes senzilles que et sabrien traure un ruc d'un sembrat en un parell de camallades i que d'una rampellada et dallarien un prat més penjat que els pits de la Geganta Adormida. Són barroers i bruts, l'escabrositat d'aquestes muntanyes els ha fet feréstecs, però jo he après a estimar-los. No podia ser d'altra manera. No és senyor de vides i alous qui no coneix el cor dels homes, el que rau al moll de l'os. Per això jo, Artau Primer, encara comte del Pallars, escric ara aquest recull de records estovats, en la llengua d'aquests homes i dones, la que ix de les seves entranyes, la que ells han esgarripat del llatí per campar per aquests paratges furtant terres al moro, comprar i vendre caps de bestiar, conrear els camps, dur fills al món, estimar-se i enterrar els seus morts. Ho faig seguint la grafia de l'alfabet romà que m'ensenyaren els monjos, per bé que adaptant-lo als sons d'aquestes contrades. Sé que així en faig també més difícil la lectura als cortesans, car no tinc coneixement que ningú hagi emprat mai aquesta llengua per escriure cap text.

Fa mesos que estic tancat en aquest castell. Els senyors del comtat m'han fet recloure rere aquests murs, abans que no em begui tota la hisenda i els assoli les sitges. Fan córrer

que he perdut l'oremus. Massa temps fa, diuen, més del que vull recordar, que dura la guerra amb els pallaresos del Jussà. És hora d'ajuntar mans, creuen, i d'unir esforços, ans no de dividir i d'amputar. Volen que les regnes passin als meus fills, comte l'un i bisbe l'altre i que s'acabin les picabaralles amb els mitrats i els clergues. Potser tenen raó; jo ja no sé distingir el bo del dolent, el trencall correcte del camí equivocat. Tanta és la rancúnia (o la temença) que coven contra mi, que àdhuc a les tavernes de mala mort del país, on es beu el vi més aigualit i es maseguen les meuques més revelles, a les cabanes dels pastors més famolencs i vora els calius dels rabadans, fan córrer una llegenda sobre la meva vida. M'imaginem ja mort i condemnat a l'infern, apareixent-me com un fantasma davant la meva vídua, past de les flames a causa dels molts crims que suposadament he comès en vida. La imaginació del poble, un cop desfermada i atiada pels meus enemics, no s'ha quedat pas curta, no us penseu; és com un autèntic cavall desbocat, un torrent deslligat i furiós que arrambla amb tot; furts, robatoris, assassinats, violacions, blasfèmies, maltractaments, malbaratament de fortunes i disbauxes de tota mena, són algunes de les perles que componen el rosari de malifetes de què m'acusen, el reguitzell de pecats que em duren, diuen, a arrossegar-me amb grillons i cadenes per tota l'eternitat, entre els olis bullents i els calders fumejants d'en Pere Botero. L'anomenen "la cançó del comte l'Arnau", o "l'Artau", car ni tan sols en el nom han estat capaços, aquesta olla de grills, de ficar-se d'acord. En canvien el nom del protagonista a plaer, segons ho conti un traginer cerdà, un frare urgellit o un raier pallarès. L'essència és, però, la mateixa, gossos amb diferents lladrucs que borden a la mateixa lluna espantada: un mal senyor que es condemna per les dolenteries infligides als súbdits en vida. Bah! Es tracta, moneda amunt moneda avall, de enraonies de safareig, xafarderries de dia de mercat amb què els marxants maten el temps i passen l'estona... Que en sap el porc dels maldecaps del porcairol per tenir la porcellera polida? Per tal de convertir-me en un ogre i poder espantar la canalla en les nits fosques, fins i tot fan córrer que surto a passejar quan no hi ha lluna i que cavalco davant del llamp, esquinçant el cel... Si ho sabessin! He cavalcat mantes vegades damunt del meu

cavall en Llamp, sí, però no per deshonir donzelles ni menjar marrecs, ans per escoltar el mot amic d'alguna fada o cercar el consell de l'estelada. Ja m'és igual. Els meus dies toquen a la fi i el temps és un riu poderós que tot s'ho enduu i arrossega. També ell arrencarà la llengua dels meus perseguïdors i l'escopirà als verms... Només amb l'esperança que quan baixin les aigües i se sedimentin llims i llot, el paisatge recuperarà la seva serenor i els nostres successors podran destriar el gra de la palla d'aquesta història, m'he decidit a parlar. Són moltes les versions dels fets ominosos que han marcat el meu regnat, que circulen de boca en boca omplint les nits del comtat. També jo vull compartir amb vosaltres la meua.

El carlà és un home groller i malcarat, que sap ficar grillons i forjar reixes però que d'un manuscrit, per bé que escrit en la llengua amb què demana el plat a taula cada dia o l'escalf de la dona al jaç quan es fa fosc, no en sabia treure més l'entrellat que de l'estelada sargida de constel·lacions. Per això he demanat al mosso que em fa de patge que furti un grapat de fulls de la cancelleria, d'aquells que arriben de Xàtiva, unes quantes plomes d'oca presumida i espelmes fetes amb cera del monestir de Gerri, que no es cansen de durar i cremen fins a les hores petites. Amb una tinta barrejada amb suc de llimona que m'han ensenyat a fer i que es furta a la mirada dels homes, robant hores a la nit car de dormir ja en tindrè prou temps als braços de l'etern, he intentat descabellar, fil per randa, la madeixa dels meus records. Ningú no pot, sinó jo, triar el gra de la palla; ningú altre que jo es prendrà mai la molèstia d'apartar les tiges i servir-ne el blat.

Ara, per on començar? On comença la història? No la història amb majúscules, la que relaten les cròniques de la cort, és clar, ans la meua història, la història petita: "la rondalla del monjo Artau, la llegenda del comte l'Artau, les malifetes d'Artau menjanens i assaltavídues i xucla-sangs"... En quin moment em vaig veure embolicat en aquests esdeveniments ominosos? Això ja és fem d'un altre femer; "vi d'un altre bot", com hauria dit frare Anselm, el meu mestre.

Una vegada vaig tenir un somni. Potser és aquí on s'inicia tot: en l'espai subtil entre el que existeix i el que no, el que és i el que mai no serà. Vaig tenir un somni mentre el meu

germà, el comte Bernat, de grata memòria, agonitzava sota les torrasses de Mur. Llavors no el vaig saber llegir. Si ho hagués pogut fer, tal volta la història que ara escric hauria estat del tot diferent. Però el meu cor i el meu esperit eren massa cecs llavors, o massa joves, com els ulls dels nadons que reconeixen les veus dels pares al seu voltant, però encara no poden guipar-los. Un cop vaig tenir un malson. Vaig sentir una opressió, però no en vaig fer cas. I el malson esdevingué realitat.

* * *

Aquest és el somni que vaig somniar:

“M’havia endinsat en la boscúria empaitant una daina. Els altres caçadors s’havien quedat endarrerits en uns prats veïns. Havia plogut feia poc, una tronada d’estiu que havia fet ballar la muntanya. La terra era xopa encara i els ungles de les muntures s’hi empantanegaven penosament en intentar avançar. Duia calçons de cuir i em cobria el pit amb la brunia o cuirassa de pell. Agafava l’arc amb guants de dant i la capa onejava al vent mentre esperonava el rossí. Vaig aturar una mica el pas i vaig aguditzar l’oïda. El bosc s’havia endiumenjat amb el somris groguenc de la ginesta i els xuclamels. Els ocells feien festa major damunt les branques i la primavera sencera es vessava al meu voltant. Se sentia llunyana una cascada d’aigua on les fades trenaven rierols d’argent. Només l’udol famolenc dels gossos esquinçava l’encís d’aquell moment.

La daina s’havia aturat vora una bassa de mirall verd. Cercava probablement un gual poc profund per on travessar-la. En silenci traguí una fletxa del buirac i vaig tensar la corda de l’arc. Durant uns instants que duraren una eternitat, la vida de l’animal s’abocà als seus ulls de moscatell i desfilà tendrament davant de la meva mirada. Després vaig deixar anar la sageta. Una fiblada d’acer va ferir l’aire del matí i amb un tall net anà a clavar-se al coll de la bèstia, segant-li la vida. L’animal deixà escapar un nyaupit i es desplomà sobre la riba. Agonitzà durant uns breus instants i, finalment, sacsejà les potes del darrere, negà amb el cap i morí.

El bassot s’havia tenyit d’un roig ponçó. Les nimfes que s’hi banyaven desaparegueren de sobte. Començà a bufar

repentinament la rufagada i uns núvols negres prenyats de pedregada s'abraçaren als cims dels Besiverri. De la ferida de la daina n'eixí llavors un fum daurat, com pols d'or, i l'aire prengué forma de donzella, una donzella formosa com el maig, amb forments per cabells i robes de neu blanquíssimes. Abans de tenir temps ni de preguntar bèstia, què et fa mal, la bella dama m'esguardà amb llambregades de foc als ulls i em llençà un malefici:

—Per ço com avui és diumenge i ton cor s'ha estimat més sortir de caça en lloc de lloar Déu a l'església, i has profanat el temple de vida que Nostre Senyor, en cada animal, ha bastit, jo et llenço la meva maledicció:

Artau Primer, senyor d'ambdós Pallars,
seràs espòs, sense tenir muller;
comte seràs, però no tindràs comtat,
sense ser pare, dos fills engendraràs.
Hauràs castell, sens ser-ne casteller,
moriràs sol, essent acompanyat!

Va tornar a rugir la brufada i l'alè glaçat del gener m'embolcallà en ple juny. La nivaira esdevingué novament un polsim d'or, s'escolà per la ferida rogenca del coll de la daina i desaparegué.”

* * *

Vaig despertar-me xop al jaç de palla de la cel·la. Les paraules de l'encanteri bullien encara dins del meu cap. A les palpentes vaig trobar el tamboret on reposava la gonella. És tranquil·litzador reconèixer les parets emblanquinades del nostre petit món després d'un malson. Em vaig vestir de pressa i m'acostí al finestró de la cambra. Encara era nit tancada. L'estelada s'estenia damunt de la muntanya de granit que s'alçava davant per davant del monestir. Com una falcata, el riu feria la vall. Darrere del cenobi, una altra paret de pedra li feia de respatller. Aviat, la lluna desapareixeria cap a ponent i els monjos tocarien a matines. Tot havia estat un malson.

Encara que, de vegades, resseguint el fil d'aquesta madeixa que ha estat la meua vida, penso si no va succeir de veritat, si alguna fada benintencionada no va voler advertir-me aque-

lla matinada dels grops amenaçadors que planaven damunt la meva, llavors plàcida, existència... No ho sabré mai, no hi ha manera humana de saber-ho. Els personatges de faula que ho haurien pogut explicar mínimament, fa anys que s'han esvanit d'aquestes valls, de les coves, dels gorgs i dels espadats de roca. Només resten els records d'aquesta història, com els bocins d'un tapís fet miques, que el teler de la meva estovada memòria intenta compondre endebades, un i cent cops.